

Bidden bij de baas

LINDA HUIJSMANS

Het zijn vooral gelovige moslims die centraal staan in discussies over religie en werk. Maar in hun kielzog vragen ook christenen om gebedsruimten en is er steeds meer behoefte aan meditatie. Beleeft de religie op de werkvloer een revival?

'Het is zeker niet zo dat de gemiddelde Nederlander religieuzer wordt', relativeert Cristel van de Ven, onderzoeker bij TNO Kwaliteit van Leven, onmiddellijk. 'Wel zijn bedrijven steeds meer bereid ruimte te bieden aan individuele behoeften van hun werknemers. Dat kan het beleven van hun religie zijn, maar dat hoeft niet per se. Zo hebben steeds meer bedrijven ruimten waar vrouwen kunnen kolven, of fitnessvoorzieningen voor diegenen die lichaam en geest in balans willen houden.'

In de publicatie 'Diversiteit op de Werkvloer, hoe werkt dat?' onderzoekt Van de Ven met een aantal anderen hoe Nederlandse bedrijven omgaan met een gevarieerd personeelsbestand en de manieren waarop ze zich daar al dan niet aan aanpassen.

De krapte op de arbeidsmarkt blijkt een belangrijke reden voor bedrijven om in te gaan op specifieke eisen van hun personeel. Dat is nodig om werknemers aan te trekken en te houden. Maar het is onmiskenbaar dat religie daarin een steeds grotere rol speelt. De discussie concentreert zich vaak rond moslimmedewerkers omdat hun vragen afwijken van wat we in het van oudsher christelijk georiënteerde Nederland gewend zijn.

Bidden doe je op zondag in de kerk en wij hebben onze werkweek zo ingericht dat daar rekening mee wordt gehouden. De Arbeidstijdenwet bepaalt zelfs dat werknemers bij een Nederlands bedrijf niet op zondag hoeven te werken. In diezelfde wet staat echter dat als iemand vanwege zijn geloof op een andere dag vrij wil, bijvoorbeeld de zaterdag voor een joodse of de vrijdag voor een moslimmedewerker, de werkgever hem die mogelijkheid in alle redelijkheid moet gunnen.

De meeste werkgevers en werknemers komen er blijkbaar samen wel uit, want de Algemene Werkgeversvereniging Nederland, de AWWN, kent geen cao's waarin zaken rond religie expliciet geregeld zijn. Toch zijn er genoeg bedrijven die rekening houden met de ramadan door hun mensen de gelegenheid te geven eerder of later te laten beginnen of te stoppen met hun werk. Veel allochtone medewerkers willen in de zomer graag lange tijd achter elkaar op vakantie en vragen een flexibeler omgang met de feestdagen.

Een voorbeeld van een bedrijf dat soepel omgaat met die feestdagen is Ikea Nederland. Volgens woordvoester Ellen van den Boomgaard hebben alle nieuwe vestigingen standaard een gebedsruimte met wasgelegenheid. Oudere locaties hebben dat niet allemaal, maar tijdens de ramadan worden er wel aparte vertrekken ingericht waar men zich in alle rust kan terugtrekken om te bidden.

Ook op het gebied van kledingvoorschriften zijn er duidelijke afspraken gemaakt, die evenmin in de cao terug zijn te vinden. Van den

Boomgaard: 'Een hoofddoek mag, mits in de Ikea-kleuren. Verder is een onwrikbare eis wel dat het gezicht onbedekt is. En de hoofddoek mag ook geen al te modieus item zijn. Iedereen hier draagt Ikea-kleuren en de hoofddoek moet in diezelfde stijl passen.'

Op het gebied van maaltijden heeft Ikea geen speciale voorzieningen getroffen. Er zijn geen halal maaltijden en er wordt niets speciaal bereid, maar het aanbod is veelzijdig en bestaat ook uit vegetarische en visgerechten.

Van den Boomgaard ontkent overigens dat deze faciliteiten in het leven geroepen zijn omdat Ikea anders niet voldoende werknemers zou kunnen aantrekken of behouden. 'Wij streven ernaar het personeel van onze vestigingen een afspiegeling te laten zijn van de klanten die er komen. Dan komen er vanzelf meer moslims en meer vrouwen bij je werken. Overigens hebben wij ook ruimten waar vrouwen kunnen kolven.'

De Schildershoek is al veel langer bezig om de multiculturaliteit vorm te geven. Dit verpleeghuis in de Haagse Schilderswijk is er volgens beleidsmedewerker Els Ruys over na gaan denken toen de allochtone bewoners een steeds grotere minderheid gingen vormen. Niet dat de bewoners erom vroegen, maar de directie zelf vond het nodig om hun een veilige

omgeving te bieden. 'Dat begon met kleine dingen als een Surinaamse kalender ophangen en een Bollywood-film huren. Daarna kochten we een mahjongspel voor onze Chinese bewoners en zo gingen we langzaam maar zeker steeds een stapje verder.'

Maaltijden

De Schildershoek is een algemeen verpleeghuis en beschikt bijvoorbeeld ook niet over een kerk of een andere gebedsruimte. Inmiddels is meer dan 70 procent van de bewoners van niet-Nederlandse afkomst en het management heeft zich daaraan aangepast. 'Religie speelt nu een veel grotere rol onder onze bewoners dan twintig jaar geleden', zegt Ruys. Daarom is de grote vergaderzaal ingericht als religieuze ruimte waar iedereen terecht kan. Religieuze symbolen worden met gordijnen aan het zicht onttrokken of kunnen juist te voorschijn gehaald worden. Er hangt een afbeelding van de maagd Maria met kind, een kleurige afbeelding van een hindoe-godin, koranteksten en een foto van Mekka. In de stilleruimte zijn gebedskleden voor moslims, ligt de koran naast de bijbel et cetera. 'Echt orthodoxe gelovigen zullen daar natuurlijk van gruwen, maar dat geldt voor alle religies', aldus Ruys. De keuken houdt nu ook rekening met de diverse voorkeuren, maar altijd is ook de ouderwetse Hollandse pot verkrijgbaar.

Hoewel niet in de eerste plaats voor hen bedoeld, maken ook de medewerkers gebruik van deze voorzieningen en volgens Els Ruys maakt de aanwezigheid ervan het makkelijker om personeel aan te trekken. 'Dat praat zich natuurlijk rond. We hebben periodes gehad dat we echt op zoek moesten naar verzorgers met dezelfde culturele achtergrond als onze bewoners, maar tegenwoordig is ons bestand aan medewerkers nog diverser dan dat van onze cliënten.'

Ook in het maaltijdenaanbod voor het personeel wordt rekening gehouden met iedereen. 'Er staat expliciet bij wat erin zit en of het halal of kosjer bereid is.'

Wat de vrije dagen betreft zijn de traditionele christelijke feestdagen als Pasen en Kerstmis bij De Schildershoek geen vanzelfsprekendheid. Die dagen komen, net als in de hele zorgsector, boven op de vakantiedagen en mogen opgenomen worden wanneer men wil. Daarbij heeft De Schildershoek het grote voordeel dat het een volcontinu bedrijf is, waar zeven dagen per week 24 uur per dag gewerkt wordt. Voor traditionele commerciële bedrijven kan dat een stuk lastiger liggen, erkent ook Cristel van de Ven van TNO: 'Met kerst ligt heel Nederland plat en dan ligt het niet altijd voor de hand om een paar mensen wel te laten doorwerken.' Ikea houdt zelf al rekening met zijn allochtone medewerkers en roostert ze ongevraagd in op zon- en feestdagen, in ruil voor een vrije dag op het Suikerfeest, bijvoorbeeld.

Roeping

Maarten Pijnacker Hordijk, nu werkzaam bij Prorail, nam in 1986 bij NS al het initiatief voor een christelijke bedrijfsbidstond. Tegenwoordig houdt hij op zijn website zo veel mogelijk bij in welke bedrijven en organisaties op regelmatige basis gebeden wordt. De laatste jaren neemt de belangstelling daarvoor snel toe. Toch gelooft hij niet dat de extra aandacht die er nu is voor de moslims er de oorzaak van is dat christenen nu ook tijd en ruimte voor hun geloof opeisen. 'De meeste christenen hangen het niet aan de grote klok. Wel merk ik dat het taboe op religie de laatste jaren minder wordt en dat vind ik een goede ontwikkeling.'

Advocaat Tierie van Bouwman van Dommelen Advocaten in Bunschoten bidt al sinds 1989 elke maandagochtend samen met zijn medewerkers. Daarbij wordt uit de bijbel gelezen, en gebeden voor actuele zaken die op dat moment bij hen spelen. Hij en zijn compagnons zijn al sinds de oprichting van hun advocatenkantoor bezig met de combinatie van hun werk en hun geloofsovertuiging. 'Hoe vullen wij als christen het vak van advocaat in? Op die abstracte vraag proberen we concrete antwoorden te vinden. Het christen-zijn op zich geeft ons geen meerwaarde. Het is aan andere dingen te merken. Aan de manier waarop wij in conflicten staan, bijvoorbeeld. Als ik een echtscheidingszaak doe, zal ik altijd proberen te bemiddelen tussen de partijen en niet te vechten.'

Natuurlijk zijn er zaken waar hij zich niet gemakkelijk bij voelt, maar ook voor een christen is het rechtssysteem het hoogste goed. 'Toen ik nog maar net begonnen was, moest ik een dader in een incestzaak verdedigen. "Dat doe ik niet", riep ik meteen. Maar mijn toenmalige baas wees me er fijntjes op dat ik dan iemand de gang naar de rechter zou onthouden. Ik wil zuiver en integer werken, op basis van christelijke normen en waarden. Ik vraag me af wat mijn roeping is in deze wereld. Als christen heb ik een andere kijk op de problemen in de wereld. Het kan me tot een wijzer mens maken, maar daar moet ik zelf veel voor doen.'

Weinig geregeld

Jan Booijs was meer dan zestien jaar directeur van De Schildershoek en is nu werkzaam als zelfstandig adviseur interculturele trajecten. Hij ziet de toenemende aandacht voor religie op de werkvloer als een logisch gevolg van de ontwikkeling in de samenleving. 'Eigenlijk is er niet zo veel aan de hand. Albert Heijn stemt zijn aanbod af op de bevolking die in zijn winkels komt. Als bedrijf zit je niet op een eiland. Je moet proberen je klanten te begrijpen, anders gaat het vroeg of laat ten koste van je omzet. Als je vanuit commercieel oogpunt kijkt, is het vanzelfsprekend dat je weet wie je medewerkers zijn en wat voor hen belangrijk is, en blijf je daar voortdurend over reflecteren. Als je verstandig bent maak je daar beleid van.'

Wat hem betreft is dat een vanzelfsprekend onderdeel van de zorg voor het personeel. 'Medewerkers willen zich herkennen en gekend worden. Wij slepen elk jaar kerstbomen en lichtjes onze bedrijven in, waarom zouden we niet ook eens aandacht besteden aan het hindoeïsch feest, Divali, bijvoorbeeld? Dat heet dan opeens religie, maar kerst is ook een religieus feest, alleen zijn wij daar zo aan gewend dat we daar niet meer bij stilstaan. In Nederland hebben de katholieken en de protestanten ook erg aan elkaar moeten wennen. Dat is ook gelukt.'

Formeel is er in Nederland bijzonder weinig geregeld op het gebied van religieuze beleving. Iemand helemaal verbieden om

op het werk te bidden is bijvoorbeeld niet toegestaan, maar de werkgever mag er wel voorwaarden aan stellen. Zo kan hij eisen dat de gelovige uitsluitend in de pauzes en in eigen tijd bidt. Verder is de werkgever niet verplicht een bidruimte in te richten.

De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) heeft er een advies over uitgebracht omdat er onduidelijkheid bestond bij zowel werkgevers als werknemers over de rechten en plichten op het werk.

Als een werknemer een vrije dag wil nemen om een religieuze feestdag te vieren, mag dat ook niet geweigerd worden, tenzij het tot ernstige verstoring van het werkproces leidt. Maar het meest eenduidige advies dat de Commissie hierover geeft, is om dit soort vragen in harmonie op te lossen.

Met de komst van steeds meer verschillende religies op de werkvloer verandert ook de invulling die we aan dat begrip geven. Waar de een tijd neemt om te bidden, kiest de ander liever voor meditatie. Vakbond CNV Publieke Zaak kwam afgelopen zomer in het nieuws met zijn pleidooi om het recht op meditatie in de cao vast te leggen. Inmiddels is ze hierover in onderhandeling met de postkantoren, het kadaster en de Kamers van Koophandel. Bij IBM Nederland, werkgever van 4800 mensen, staat dat niet in de collectieve arbeidsovereenkomst, maar wordt sinds veertien jaar een cursus zenmeditatie aangeboden. Sinds zes jaar zit die zelfs in het reguliere opleidingspakket. Woordvoester Evelien Vredeveld juicht het plan van de CNV om deze vorm van rust en concentratie tijdens het werk in de cao op te nemen in principe toe. 'Maar niet als op zichzelf staand fenomeen. Meditatie moet onderdeel zijn van de hele bedrijfsfilosofie en dat is het bij ons.'

Sinds IBM zich hoofdzakelijk op de zakelijke dienstverlening concentreert, ziet het zich in de eerste plaats als een 'mensenbedrijf'. En daar horen trainingen bij die zorgen dat alle medewerkers 'in balans' zijn, in de breedste zin van het woord. Vredeveld: 'We hebben het effect van de meditatiecursussen gemeten door er een controlegroep naast te zetten. Het bleek dat degenen die regelmatig mediteren zich energiever voelen, gedisciplineerder werken, hoger scoren op concentratievermogen en minder last van stress hebben. Ook het aantal rsi-klachten nam af.'

Meditatie achter de pc

Het mag dan zweverig klinken, maar het doel van de meditatiecursussen is allesbehalve vaag. Het maakt deel uit van het ziektepreventiebeleid van IBM, dat met een verzuim van 2,9 procent onder het landelijke gemiddelde blijft. Mediteren helpt je beter te concentreren op je werk, is de ervaring van Evelien Vredeveld. 'Door je even terug te trekken kun je ruis onderscheiden van wat echt belangrijk is. Een van onze commerciële mensen mediteert altijd kort in zijn auto, vlak voor hij bij een klant naar binnen stapt.'

Speciale meditatieruimten zijn er niet op het hoofdkantoor van IBM, maar iedereen die dat wil kan terecht in de concentratieruimten. 'Blijkbaar kunnen mensen heel goed achter hun eigen computer mediteren, of ze doen het thuis of in de auto.'

Het ontbreken van de behoefte is ook de reden waarom er bij IBM geen gebeds- of stilte ruimten zijn. 'Wel zijn er fitnessruimten en cursussen communicatieve vaardigheden, wat allemaal is ontstaan vanuit behoeften van de werknemers. Voor IBM is het belangrijk dat iedereen plezier heeft en houdt in zijn werk. Dat stralen ze weer uit naar onze klanten.'

Copyright (c) 2005 Het Financieele Dagblad

Auteur(s): LINDA HUIJSMANS

Artikelvolgorde: 90

Paginanummer: 16